

Ярина ЛИСУН

КУЛЬТУРНЕ ТЛО ЛЬВОВА XVII — ПОЧАТКУ XVIII ст.: ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ МИСТЕЦЬКИЙ КОНТЕКСТ

Культурне життя Львова у період XVII—XVIII ст. формувалось під впливом західноєвропейських культурних та мистецьких процесів, які найчіткіше виявились у стилі бароко. У статті здійснюється огляд цього історичного періоду через призму соціальних подій та культурно-мистецьких процесів. Для огляду використовуються фактологічні матеріали, проводиться аналіз художніх творів.

Ключові слова: секуляризація, ідейно-художні проблеми, пластичні мистецтва, стильова система.

© Я. ЛИСУН, 2011

Західноєвропейське мистецтво XVII ст. — початку XVIII ст. є важливим етапом у процесі розвитку світового мистецтва із далекосяжним значенням та самодостатністю. Це розквіт національних художніх шкіл Італії, Іспанії, Франції, Нідерландів, своєрідність, національна самобутність яких зумовлена особливостями історичного й культурного розвитку, характером громадського життя, специфікою художніх традицій.

Прояв мистецтва цього періоду спостерігається у всіх сферах духовного життя суспільства. Успіхи науки розширюють і ускладнюють уявлення про світ як про мінливу та суперечливу сутність. Зв'язок людини з реальною дійсністю, з її численними аспектами та явищами стає предметом творчого пізнання й осмислення в літературі та образотворчому мистецтві. Відбувається відмова від антропоцентризму. Саме тому й надалі розвиваючи ренесансні традиції, мистецтво XVII — початку XVIII ст. значно розширює сферу своїх інтересів [2]. Відповідно збагачується тематика, сюжетний репертуар, розробляються нові самостійні жанри, розвиваються або поглиблюються ті, які вже існували в попередній епосі. Зокрема, значно видозмінюються й одержують досить різноманітну інтерпретацію релігійні й міфологічні сюжети — від бурхливої патетики й декоративності до життєвої конкретності й навіть побутової характерності.

Оскільки в мистецтві XVII — початку XVIII ст. найважливішого значення набуває не тільки людина, але й середовище її існування, широкого розповсюдження дістають деякі нові жанри: побутовий жанр (брати Ленен, Веласкес, Вермеєр), натюрморт, історичний жанр (П.П. Рубенс, П'єтро да Кортон). Особливу роль у творчості багатьох художників відіграють теми античної історії (Н. Пуссен). Разом з тим до XVII ст. відноситься формування нової концепції історичного жанру як життєво переконливого зображення конкретної й навіть сучасної події (Веласкес). Здійснена в мистецтві XVII ст. розробка розгалуженої системи самостійних жанрів цілком відповідала тому диференційованому підходу до дійсності, що був характерний як для наукового методу епохи, так і для її художньої культури.

Постановка й вирішення багатьох істотних ідейно-художніх проблем визначає не тільки розвиток образотворчого мистецтва, але й архітектури. XVII ст. — час здійснення сміливих містобу-

дівних ідей, період розквіту садово-паркового мистецтва, створення грандіозних палацових ансамблів, у яких у нерозривну художню цілісність поєднуються всі види пластичних мистецтв. Саме розуміння синтезу розширюється й ускладнюється, і це помітно активізує розвиток монументально-декоративного й декоративно-прикладного мистецтва.

Надзвичайно збагачується в цей період творчий метод, художня мова мистецтва. Зокрема, XVII ст. приносить цілком нове розуміння композиції й в архітектурі й в образотворчому мистецтві. Вона стає більш напруженою й динамічною, в її побудові активно використовується простір. Трактуювання останнього теж істотно змінюється. Замість строгого розподілу на плани, характерного для композицій епохи Відродження, мистецтво XVII ст. розробляє значно більш цілісне й гнучке розуміння простору. По-новому вирішуються й живописні проблеми. Високі колористичні досягнення мистецтва цього часу ґрунтуються на багатій розробці колірних відношень, на тонкому нюансуванні кольору, на розвитку тонального колориту, нарешті — на сміливому й винахідливому використанні світлотіні. Сама техніка виконання стає значно різноманітнішою, багатшою й виразнішою [6].

Нерівномірність розвитку окремих європейських держав, складна взаємодія й боротьба соціальних сил, характерні для цього бурхливого перехідного періоду в історії суспільства, природно, породили складність і різноманіття художньої культури XVII ст. Мистецтво цього часу вже не можна визначити єдиним стильовим поняттям. Навіть у рамках однієї національної школи можна нерідко відзначити існування різних, часом протилежних течій і тенденцій. Провідною стильовою системою в мистецтві XVII ст. було бароко, переважно пов'язане з католицькою й феодальною культурою, але аж ніяк не обмежене рамками придворної ідеології. Правда, прославляння світської й церковної влади, зрима й максимально виразне втілення релігійних догматів і уявлень були найважливішими завданнями, які вирішувалися мистецтвом бароко, визначивши багато його рис, але не вичерпавши його далеко не однозначну проблематику. Ідейний і суспільний зміст бароко був, безсумнівно, більш широким, чим і можна пояснити його значення в художній культурі цього часу. У мистецтві бароко знайшли яскраве вираження нові уявлення про світ, про його безмежні масштаби, його мінливість, драматичну

складність, конфліктність, що утвердилися на рубежі XVI—XVII ст. Бароко — стиль різких контрастів, несподіваних зіставлень. Надзвичайно показовий для всієї його образної системи — дуалізм — сполучення ідеального й конкретного, духовного пориву й земного почуттєвого початку, ірраціональних містичних уявлень і дивно живого відчуття природи й краси реального світу. При всій розмаїтості ідейних концепцій і художніх вирішень бароко характеризується надзвичайною активізацією всіх образотворчих і виразних засобів: напруженою динамікою, підкресленою ефектністю, декоративністю, театральністю, патетикою. Зародившись і досягнувши найбільш яскравого розквіту в Італії, бароко одержує значне поширення й у деяких інших країнах, насамперед там, де пануючими соціальними силами були дворянство й католицька церква, наприклад, у Фландрії.

XVIII ст., розширивши й поглибивши досягнення попередньої епохи, внесло багато нового в розвиток мистецтва європейських країн. Філософія просвітителів, що швидко поширилася по всій Європі, активно впливала на духовне життя людей навіть у найвіддаленіших країнах. У світлі нових поглядів на світ, на суспільство, на людину переглядалися старі духовні цінності, руйнувалися традиційні вірування й уявлення. У всіх сферах культури й мистецтва тріумфувало світське начало. У зодчестві переважаючим стало цивільне будівництво, у живописі знайшли нові сили реалістичні тенденції. Одержали подальший розвиток світські жанри — портрет, пейзаж, натюрморт, зображення побуту. Світський характер набув релігійний живопис, який, як правило, втрачав колишню серйозність і глибину почуття.

Мистецтво XVIII ст. надзвичайно різноманітне й суперечливе. Досить значними були розходження між окремими школами, відбувалася боротьба течій і напрямків усередині кожної зі шкіл, а іноді протиріччя проявлялися у творчості одного художника. Тому не було єдиного стилю, що поєднує всі суперечливі шукання епохи. Лише з великим ступенем умовності можна виділити на початку й середині сторіччя як визначальну стилістичну тенденцію пізнє бароко, що перероджувалося майже повсюдно в рококо. У другій половині століття пануючою тенденцією став класицизм.

У порівнянні з попереднім періодом в XVIII ст. змінюється співвідношення різних мистецтв у за-

гальній структурі культурно-художнього життя. Живопис у багатьох країнах поступився першим місцем музиці й літературі, збільшилася роль театру, який зробив значний вплив на образотворчі мистецтва.

Тривав розвиток багатьох національних шкіл, але мистецтво різних країн розвивалося нерівномірно. Деякі провідні школи, які зовсім недавно досягли блискучого розквіту, зійшли зі сцени. Так, Фландрія й Голландія вже не висували художніх явищ, які могли б претендувати на європейське значення. Це великою мірою відноситься й до Іспанії, де відродження національної культури наступило лише в останній чверті XVIII ст. В Італії оригінальні й великі твори створювала в основному лише венеціанська школа.

Яскравий розквіт культури й мистецтва переживали інші країни, і насамперед Франція, що уже наприкінці XVII ст. набула провідного значення в художньому житті Європи. Англійська школа вперше після епохи середньовіччя розпочала відігравати значну роль у розвитку світового мистецтва. Після довгого занепаду почали відроджуватися архітектура, скульптура й живопис Німеччини, Австрії, Польщі, Чехії. До кінця XVIII ст. відноситься ряд значних досягнень в образотворчому мистецтві Сполучених Штатів Америки.

Розвиток європейських країн спричинив до посилення зв'язків між ними. Інтенсивний господарський обмін активізував культурні відносини. Нові художні ідеї швидко ставали надбанням живописців, скульпторів і архітекторів у всіх куточках Європи.

Загальноєвропейські тенденції розвитку культури спостерігались і в Україні [5]. Стильова система бароко набуває домінуючого значення в усіх видах мистецтва. Мистецтво бароко прийшло в Україну безпосередньо з Італії. Проте, в різних її частинах воно набуває індивідуального, самобутнього характеру. В Центральній та Східній Україні (Слобожанщина та Чорномор'я) мистецтво значно модифікувалося й набрало зовсім оригінального забарвлення — так званого козацького бароко. В Західній Україні мистецтво зберегло форми єзуїтського бароко, що було ближчим до першоджерела. Різниця між цими двома напрямками в основі одного стилю особливо яскраво виявилася в архітектурі та її оздобленні.

Видатні мистецькі пам'ятки, що постали в XVI—XVIII ст. у Львові, створені вихідцями з країн За-

хідної Європи, які перенесли свій досвід на українські етнічні землі. В історичних джерелах знаходимо опис львівського передмістя: серед зелені та садів розкидані невеликі будинки, найчастіше з дерева, або костели — єдині представницькі будівлі — з пруського каменю, які оточувалися укріпленими стінами [8]. Ці укріплені костели були єдиною прикрасою передмість. Серед таких костелів є костел Бернардинів, костел Бернардинок (Кларисок), костел і монастир отців Кармелітів Босих, костел Бенедиктинок. У Жовківському передмісті розташовані стародавні церкви, в цей період укріплювалися кам'яними мурами: василіянський монастир св. Онуфрія (кінець XVI ст.), церква св. Миколая (поч. XVII ст.), церква Параскеви П'ятниці (перша пол. XVII ст.).

Так само, як заможні міщанські родини мали власні каплиці або вітари в Латинській катедрі, ремісничі цехи Львова мали під своєю опікою костели. Костел святого Станіслава належав ткачам, костел святої Анни на Городецькій — кравцям, костел Знайдення святого Хреста на Янівському тракті — шевцям, костел Воздвиження святого Хреста — ковалям. На сьогоднішній день залишився тільки костел св. Анни [10, с. 286].

Проте подальший історичний розвиток подій, що супроводжувався довготривалими виснажливими війнами протягом всього XVII ст., призвів до занепаду Речі Посполитої, а також сповільнив культурний розвиток Львова. Численні переходи міста з рук одних завойовників до інших, величезні викупи та солдатські виплати до кінця вичерпали багаті колись запаси.

Зміни відбувалися в суспільному ладі. З часів середньовіччя при необмеженій монаршій владі почали зростати і набувати сили духівництво, шляхта та міщанство. З часом королівська влада звелася до збереження рівноваги між цими трьома станами. Проте, вже невдовзі над всіма класами отримав перевагу шляхетський стан. Він не тільки підпорядкував собі всі інші класи, але й з часом практично знівелював королівську владу. Управління містом зосереджувалося в руках сейму, що складався виключно з представників шляхетських родів.

Шляхта і духівництво скуповували кам'яниці та землі, що з часом призвело до відмови сплати міських податків. На міських землях створювалися маєтки, які не визнавали влади міста і міського судо-

чинства. У Львові такими були Синявщина, Собещина, Яблоновщина, Хоражчина, Зборовецщина та ін. До цього можна додати ще всі монастирі, найбільша кількість яких у Львові виникла саме у XVII—XVIII ст. і які також відмежувалися від міської влади. У Домініканців тоді було чотири, Францисканців два, а в Кармелітів аж п'ять костелів і монастирів у Львові [1]. Окрім того, тоді до нашого міста прибули Реформатори, Августини, Капуцини, Тринітарії та інші [7]. Внаслідок цього значно втратила вплив влада міста і знизилася його доходи.

Незабаром після закладення у володіння Домініканців перейшов костел святої Марії Магдалени, окрім того їм належав лютеранський костел (1685), а черницям цього ж ордену належала церква руської семінарії (1729). Францисканці володіли, окрім свого давнього костелу під низьким замком, ще костелом святого Антонія на Личакові (1718). Кармеліти, окрім трьох костелів, мали ще один чоловічий монастир святого Мартина (1736) і один жіночий, який знаходився на місці сьогоденної бібліотеки Оссолинських (1677). Реформаторам належав костел святого Казимира (1667), оо. Паулінам костел — тепер церква святого Петра і Павла на Личакові (1668), оо. Августинам костел святої Анни, оо. Капуцинам сьогоденний костел Францисканців (1707) та інші [3, с. 82—94].

Продовжується занепад міщанства. В кінці XVII — протягом XVIII ст. середній клас майже зовсім зник у Львові. На мистецтво, як і на інші сфери культурного життя Львова, міщанство не мало ніякого впливу. Тільки вищі стани — шляхта та духовництво — будують костели, палаци, зводячи культурне життя міста до гучних прийомів та урочистостей. В інших країнах становище міщанства також було важким, проте обов'язок підтримувати порядок в містах лежав на королівських урядниках. У Львові ж шляхта та духовенство, позбавивши всіх прав міщанство, поклали на нього обов'язок управління містом. Відповідно, Львів у XVIII ст. мав занедбаний вигляд. Все, що відноситься до політичного, духовного, світського, мистецького життя пов'язане зі шляхтою.

У сфері мистецтва набувають ваги нові тенденції. Стилові риси Відродження, основним принципом якого була міра у всьому, протягом XVII ст. все більше втрачають своє значення. На Львівському куль-

турно-мистецькому ґрунті зароджується й розвивається стиль бароко з притаманними йому стильовими ознаками: в архітектурі — схильність до пишноти й перебільшення форм, в літературі — красномовність висловів (панегірики) та ін. Найбільш видатні пам'ятки певного стилю залишає кожна епоха в творах мистецтва, особливо в будівництві. Характерними зразками цього стилю у Львові є Єзуїтський (1610—1630) та Домініканський костели (1749—1764), а також Святоюрський Собор (1744—1762). Новий стиль домінує як у зовнішньому оформленні будівлі, так і в організації інтер'єру. Особливо яскраво це виражено в оздобленні костелу Бернардинів. Навіть готична кафедра костелу і її ренесансові каплиці не уникнули впливу бароко в оздобленні.

Середина XVIII ст. — це період нового розквіту мистецтва у Львові. В духовному середовищі відчувається зміна смаків в організації та оздобленні храмового простору, що стосувалось не лише стилістики, але й ідейного наповнення. Внаслідок цього проводиться модернізація храмових інтер'єрів. Варто згадати про монументальні поліхромії костелів Карла Педретті в костелі Кармелітів, Бенедикта Мазуркевича в костелі Бернардинів, розписи Франца та Себастьяна Екштейнів в костелі Єзуїтів, праці Станіслава Строїнського в костелі Кармеліток Босих та ін. Розвивається сакральна архітектура в творіннях Яна де Вітте та Бернарда Меретина. Львівська скульптура — це результат праці Оброцького, Осінського, Полейовських, Пінзеля, Фезінгерів [4].

Отже, Львів був важливим культурно-мистецьким осередком України в XVII — початку XVIII ст. Асимілюючи мистецькі тенденції Заходу, культура Львова робила значний внесок у формування й розвиток українського національного мистецтва в цілому.

1. *Верещагин В.А.* Старый Львов / В.А. Верещагин. — Петроград : Сириус, 1915. — 140, [2] с.
2. *Всеобщая история искусств: в 6 т., 8 кн.* / под общ. ред. Б.В. Веймарна, Е.И. Ротенберга. — М. : Искусство, 1956. — Т. 4 : Искусство 17—18 веков. — 1963. — 3000 с.
3. *Вуйцик В.С.* Бернардинський монастир у Львові / В.С. Вуйцик // Вісник інституту «Украхідпроектреставрація». — Львів : Місіонер, 2004. — № 14.
4. *Вуйцик В.С.* Державний історико-архітектурний заповідник у Львові / В.С. Вуйцик ; 2-е вид. — Львів : Каменяр, 1991. — 175 с.

5. Жолтовський П.М. Художнє життя на Україні XVI—XVIII ст. / П.М. Жолтовський. — К. : Наукова думка, 1983. — 180 с.
6. История искусства зарубежных стран XVII—XVIII вв. / под ред. В.И. Раздольской. — М. : Изобразительное искусство, 1988. — 512 с.
7. Качор І. Львів крізь віки / Ігор Качор, Любов Качор. — Львів : Центр Європи, 2004. — 240 с.
8. Крип'якевич І.П. Історичні проходи по Львові / І.П. Крип'якевич. — Львів : Каменярь, 1991. — 166 с.
9. Овсійчук В.А. Архітектурні пам'ятки Львова / В.А. Овсійчук. — Львів : Каменярь, 1969. — 172 с.
10. Раре́ F. Historia miasta Lwowa w zarysie / Fryderyk Раре́ ; wyd. 2-е. — Lwów ; Warszawa : Książnica Polska, 1924.

Yaryna Lysun

ON LVIV CULTURAL BACKGROUND
OF XVII THROUGH EARLY XVIII cc.
IN WESTERN EUROPEAN
ARTISTIC CONTEXT

Lviv cultural life during the period of XVII and XVIII cc. had been formed under the influence of Western European creative

and artistic processes that found their most distinctive expression in Baroque styling. In the article has been made a review of mentioned historical period through the prism of social events and cultural artistic processes. In review have been used factual data; analytic studies of artifacts have been performed.

Keywords: secularization, ideological and artistic problems, the plastic arts, the style system.

Ярына Лысун

КУЛЬТУРНЫЙ ФОН ЛЬВОВА
XVII — НАЧАЛА XVIII вв.
В КОНТЕКСТЕ
ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКОГО ИСКУССТВА

Культурная жизнь Львова в период XVII—XVIII вв. формировалась под влиянием западноевропейских культурных и художественных процессов, которые наиболее четко проявились в стиле барокко. В статье осуществлен обзор данного исторического периода сквозь призму социальных событий и культурных процессов. В обзоре использованы фактологические данные, проведен анализ художественных произведений.

Ключевые слова: секуляризация, идейно-художественные проблемы, пластические искусства, стилистическая система.